

Тетяна Оксінь

**ПОХОВАННЯ ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО В БАТУРИНІ:
ВВЕДЕННЯ В НАУКОВИЙ ОБІГ АКТА ФЕДОРА ЕРНСТА
від 10 липня 1927 р.**

DOI: .....

© Т. Оксінь, 2022. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0711-2905>

Актуальність дослідження. Поховання гетьмана України Кирила Розумовського пам'ятне для кожного свідомого українця – це єдине гетьманське поховання, збережене до нашого часу. Актуальним залишається його всебічне вивчення та дослідження. **Мета дослідження** полягає у розкритті нових відомостей про поховання гетьмана України Кирила Розумовського через дослідження й аналіз нового документа. **Методи.** У процесі підготовки публікації було використано загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняльний, класифікації, систематизації) та історичні (проблемно-хронологічний) методи. **Наукова новизна** зумовлена впровадженням до наукового обігу нововиявленого документа – акта Федора Ернста, складеного 10 липня 1927 р. відразу після відкриття могили гетьмана Кирила Розумовського. Документ зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ).

Висновки. Підготовлено до друку архівний документ – акт Федора Ернста від 10.07.1927 р. про відкриття склепу Кирила Розумовського у Воскресенській церкві м. Батурина з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО), м. Київ.

Ключові слова: гетьман Кирило Розумовський, Батурин, відкриття склепу, Воскресенська церква, Поплавський, Федір Ернст.

Рис. 1. Відкриття склепу Кирила Розумовського 1927 р. Фото 1927 р., автор Ф. Ернст.

Одним із провідних завдань Національного заповідника «Гетьманська столиця» є всебічне вивчення та дослідження поховання гетьмана України Кирила Розумовського (1728–1803) в Батурині.

Нині за цією темою виявлені та введені в науковий обіг такі документи та фотоматеріали: протокол відкриття склепу (виявив О. Коваленко, 1995 р.)¹; лист Ф. Ернста до Укрнауки²; малюнок-схема авторства Й. Хабоко³; стаття Ф. Ернста «Герострат з Конотопу»⁴; замітка В. Різниченка про долю історичних пам'яток на Конотопщині в др. пол. 1920-х рр., зокрема – склепу гетьмана Кирила Розумовського⁵; спогади мешканців Батурина Я. Андрияки, О. Шкурка та Ф. Седого, зібрані батуринським краєзнавцем О. Кодаковим у 1956 р.⁶; три фото авторства фотографа Хаїного, зроблені під час розкриття склепу, та фото Ф. Ернста інтер'єру Воскресенської церкви під час відкриття склепу⁷. Монографія С. Білокія про Ф. Ернста також подає низку цікавих архівних та документальних матеріалів⁸.

Досліджуючи цю тему, авторці вдалося віднайти в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ) лист № 191/459 від 20 липня 1927 р. до Укрнауки. У ньому Ф. Ернст пише, що надсилає на розсуд Укрнауки такі документи:

1. Доповідь про відкриття О. Поплавським склепу гетьмана К. Розумовського у Воскресенській церкві Батурина.

2. Витяг з листа зав. Чернігівським музеєм тов. Вайнштейна від 30.06.1927 р.

3. Протокол розкриття склепу від 29.06.1927 р., складений О. Поплавським.

4. Копію листа О. Поплавського до ВУАК від 1.07.1927 р.

5. Акт від 10.07.1927 р.

6. Копія обмірів склепу із збереженням розмірів та особливостей оригіналу.

7. Фотографію інтер'єру Воскресенської церкви під час відкриття (Рис. 1)⁹.

Цей лист дозволяє вважати, що виявлені та оприлюднені раніше документи були частиною справи Ф. Ернста щодо відкриття склепу гетьмана К. Розумовського в Батурині.

У публікації до наукового обігу вводиться новий документ – акт¹⁰, складений Ф. Ернстом разом із О. Поплавським та представником Батуринського РВК. В акті підсумовано всі події, які передували та які відбувались безпосередньо при відкритті склепу. Це – логічний, структурований виклад перебігу вандалізму директора Конотопського музею О. Поплавського. Акт, протокол відкриття склепу та інші виявлені документи дають можливість відтворити загальну картину відкриття поховання гетьмана Кирила Розумовського.

Документ друкується без скорочень, з усіма мовними та стилістичними особливостями, притаманними тому часу. Описки виправлені без застережень.

Акт

«м. Батурин, Конотопської округи, 1927 року липня 10 дня комісія у складі: Київського Краєвого Інспектора по Охороні Пам'яток Культури Ф.Л. Ернста, секретаря батуринського Райвиконкому З.Г. Смоляра, Завідуючого Конотопським Округовим музеєм О.Ц. Поплавського, в присутності представників релігійної громади Батуринської Воскресенської церкви – голови громади Я.І. Русакова й старости Ф.Е. Отрашевського, склали цього акта в тому, що:

І/ згідно заяви т. Поплавського, першу спробу вскрити склеп з тілом гетьмана Кирила Розумовського було зроблено ще влітку 1925 року, коли комісія чи група з 7-ми людей, до складу яких входили секретар конотопського Адмінвідділу, конотопський інспектор політосвіти Зіскінд, покликала т. Поплавського до поїздки у Батурин з метою вскриття зазначеного склепу. т. Поплавський погодився, бо мав і перед тим цю мету, а організація справи належала зазначеній вище групі. По приїзді до Батурина зазначена група приступила до розшуків входу в склеп Розумовського у Батуринській Воскресенській церкві, але входу не знайшли, і повернулися до Конотопу.

Нову спробу розшукати тіло Розумовського взяв на себе т. Поплавський, який, приїхавши до Батурина 28 червня ц. р., 29 червня умовився з членами батуринської Сільради і головою Сільради т. Біліченко, і членом т. Сідим. 29-го червня ранком в 10 годин в складі зазначених трох осіб: Поплавського, Біліченка, й Сідого було приступлено до взламування дощок підлоги перед надгробком Розумовського. Знявши дошки, зазначені троє осіб наштовхнулись на цегляний масив, який і було пробито – верхні шари киркою, а далі – ломами, при чим роботу провадили покликані спеціально для цього муляр і тесляр. Проламавши склеп, на таку ширину, аби могла пролізти людина, т. По-

¹ Коваленко О. У склепі останнього гетьмана. *Сіверянський літопис*. 1995. № 3. С. 102–110.

² Оксін Т. До питання відкриття склепу гетьмана України Кирила Розумовського (на основі матеріалів ЦДАВО м. Київ). *Сіверянський літопис*. 2018. № 3. С. 122–126.

³ Оксін Т. До питання поховання гетьмана України Кирила Розумовського. *Сіверянський літопис*. 2021. № 1. С. 169–172.

⁴ Ернст Ф. Герострат з Конотопу. *Пролетарська правда*. 3 серпня 1927 р.

⁵ Різниченко В. Руїнація історичних пам'яток на Конотопщині. *Пасічник*. 1927. № 8. С. 32.

⁶ Науковий архів НІКЗ «Гетьманська столиця». Ф. 14. Спр. 69.

⁷ Зібрання ДНАББ ім. В.Г. Заболотного.

⁸ Див.: Білокія С. В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст. Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. 286 с.

⁹ ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 9382. Арк. 16.

¹⁰ ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 9382. Арк. 11, 11 зв., 12.

плавський спустився до склепу, вибрав звітлія дошки, цеглу та інше, що лежало на труні та коло неї, а потім спустилися ще двоє – Сідий і якийсь слюсар; т. Поплавський, при світі свічок, зняв покривало з труни, зібрав срібний галун і приступив до вскриття труни. Труну було пробито слюсарем в двох місцях, які ще не проїла іржа, а саме в головах прибіл. З вершки й збоку 1 вершок, після чого верхня дошка від кришки була знята, під нею було покривало чорного коліру, яке було одсунуто на боки, під ним лежало тіло. Від тіла було взято шкатулку з олива, з серцем покійника всередині, яка лежала під колінами небіжчика. Далі було взято все покривало з усіма позументами, і далі т. Поплавський запропонував запечатати всю церкву з тим, щоби на завтра ранком сповістити округ, аби надіслано було фотографа. Місцевий фотограф Бокань, що живе коло самої Воскресенської церкви, не був використаний через те, що не задовольнив т. Поплавського якістю своєї роботи й не мав магнії. Після цього церкву в 4-й год. дня було опечатано печаткою райвику. Акту вскриття складено не було. Після цього т. Поплавський виїхав до Конотопа за фотографом. Ранком 30-го червня в 11 год., т. Поплавський повернувся до Батурина з фотографом Павленком і замініспектора Політосвіті Туром, після чого церкву було знову розпечатано, т. Поплавський знову спустився до склепу разом з Павленком, при чим останній зробив два знімки своїм апаратом розміром 13x18 і т. Поплавський зробив своїм апаратом два знімки розміром 9x12. Після цього т. Поплавський за допомогою районного техника т. Самарського приступив до обміру склепу й труни Розумовського. Після закінчення цих робіт спустилися до склепу покликаний присутній тут же лікар Заболотний, і послано було за лікарем Дуброво, і було разом з Заболотним зроблено проміри тіла небіжчика і констатовано ступінь сохранныости тіла. Після закінчення цих робіт погреб було знову опечатано печаткою райвику і комісія в складі Поплавського, Павленка і Тура повернулася до Конотопу, причім т. Поплавський обіцяв райвикові повернутися ранком наступного дня для складання акту. Скринька з серцем Розумовського, три гудзики, клочок волосся, срібний герб, що був прибитий до верхньої покатої частини кришки, й одвинчений т. Поплавським, адамова голова, яка сама упала з нижньої частини труни, носок з ноги Розумовського, знятий т. Поплавським, загорнуті в халати, взяті з Конотопського музею і перевезені до останнього. Ввечері того-ж дня з'ясувалось, що Павленкові фотографії не вдалися, як і знімки, зроблені т. Поплавським. т. Поплавський запросив знову до Батурина фотографа Хаїна, з яким і прибув до Батурина ввечері 1-го липня, після чого знову приступив до фотографування склепу. Було сфотографовано тільки саму труну – повний зріст і погруддя. Знімки були тут же проявлені у сусідній лабораторії Боканя і з'ясувалося, що один знімок вельми задовольняючий, другий середньої якості і третій невдалий. Після цього т. Поплавський звернувся до Райвику з проханням приступити до замурувки склепу. 2-го й 3-го липня т. Поплавський складав акт вскриття склепу і тіла, який і був 4-го липня підписаний т. Сідим і Біліченком. 4-го липня т. Поплавський спускався знову до склепу з техніком, взяли додаткові розміри ніжко труни, та художником Хабоко було замальовано труну з тілом. 5-го числа було Райвиком приступлено до замурування склепу, яке провадилось під доглядом техника Самарського, у відсутности т. Поплавського, який виїхав до Коропу. Того-ж дня було знову покладено дошки підлоги й пофарбовано. 5-го числа рано т. Поплавському було передано, що на телеграфі є телеграма в справі розкопок могили Розумовського. В 9 год. ранку 5-го липня т. Поплавський звернувся до телеграфу й забрав телеграму від Київського Краєвого Інспектора по Охороні Пам'яток Культури, адресовану до Батуринського Райвику, з пропозицією припинити розкопки. т. Поплавський попросив Райвик швидше приступити до замурувки, яка й була пророблена того-ж дня, як зазначено вище.

Згідно заяви представника Райвику т. Смоляра, Райвик грав в справі вскриття труни Розумовського пасивну роль, і тільки коли була закінчена замурувка, він виплатив робочим гроші в кількості коло 20 карб., й купив дошку для підлоги.

Згідно заяви голови релігійної громади Русакова, вскривання труни викликало великий інтерес серед населення, збіглося багато народу, так що довелося звернутись до міліції, щоби підтримати лад. Голосних протестів не було чути.

Згідно заяви старости Отрашевського, серед присутніх було чути незадоволення вскриванням могили Розумовського. Після вскривання могили-склепу, який знаходиться перед мармуровим стінним надгробком, тепер спостережено осадку нижньої частини надгробку, причім збільшилася щілина між нижньою й верхньою частинами надгробку. т. Поплавський заявляє, що ця щілина була такою-ж і раніше, по словах сторожа І. Кіліпуци. Згідно заяви т. Поплавського, перед тим, як приступити до вскриття, члени комісії Біліченко й Сідий висловлювали думку про те, щоби розібрати весь надгробок, щоби найкраще проникнути у склеп, але т. Поплавським цю думку було одкинута.

Згідно заяви Ф.Л. Ернста, при огляді ним надгробку й місця, під яким знаходиться склеп, 9-го липня ц. р. присутнім сторожем Петром Гуриним було заявлено, що щілина після вскриття збільшилась».

Отже, віднайдений акт став останнім документом у справі відкриття склепу гетьмана К. Розумовського у 1927 р., яку розслідував Ф. Ернст. Разом із протоколом відкриття склепу та іншими виявленими документами він дозволяє проаналізувати події, встановити хронологію та відтворити загальну картину відкриття поховання гетьмана К. Розумовського. Окрім того, в акті зазначені усі, прямі й опосередковані, учасники події, що дозволяє залучити, зокрема, свідчення родичів кожного, а також людей, які знали учасників, для з'ясування важливих суб'єктивних моментів справи, які не окреслювалися в документі.

Важливим залишається встановлення долі вивезених речей. В акті, як і в усіх інших опрацьованих та оприлюднених на сьогодні документах, чітко вказано, що речі зі склепу

К. Розумовського: серце в металевому ящику, чорне оксамитове покривало, відріз атласу, що прикривав тіло, три гудзики, срібний герб та Адамова голова, фрагмент срібної рамки з ікони, жмут волосся та позумент з дубовим орнаментом Олег Поплавський вивіз із Батурина до Конотопського краєзнавчого музею. Нині доля цих речей невідома.

References

Bilokin, S. (2006). V oboroni ukrainiskoi spadshchyny: Istoryk mystetstva Fedir Ernst [In defense of Ukrainian heritage: art historian Fedir Ernst]. Kyiv, Ukraine.

Kovalenko, O. (1995). U sklepi ostannoho hetmana [In the crypt of the last hetman]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*, 3, P. 102–110. Chernihiv, Ukraine.

Oksin, T. (2018). Do pytannia vidkryttia sklepu hetmana Ukrainy Kyryla Rozumovskoho (na osnovi materialiv TsDAVO m. Kyiv) [On the question of opening the crypt of the Hetman of Ukraine Kyrylo Rozumovskiy on the basis of the materials of the City of Kyiv City Center for Educational and Scientific Research and Development]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*, 3, P. 122–126. Chernihiv, Ukraine.

Oksin, T. (2021). Do pytannia pokhovannia hetmana Ukrainy Kyryla Rozumovskoho [Regarding the burial of the Hetman of Ukraine Kyrylo Rozumovskiy]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*, 1, P. 169–172. Chernihiv, Ukraine.

Оксін Тетяна Петрівна – наукова співробітниця відділу «Палац гетьмана Кирила Розумовського» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (вул. Гетьманська, 74, м. Батурин, 16512, Україна).

Oksin Tetiana – researcher of the Department «Palace of the Hetman Kyrylo Rozumovskiy» department of the National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital» (74 Hetmanska Str., Baturyn, 16512, Ukraine).

E-mail: b.palaz@ukr.net

BURIAL OF HETMAN KYRYLO ROZUMOVSKYI IN BATURYN: PUTTING INTO SCIENTIFIC CIRCULATION THE ACT OF FEDIR ERNST July 10, 1927

Relevance of the research. The burial of Hetman of Ukraine Kyrylo Razumovsky is memorable for every conscious Ukrainian – it is the only Hetman's burial preserved to this day. Its comprehensive study and research remains relevant. **The purpose of the study** is to reveal new information about the burial of Hetman of Ukraine Kyrylo Razumovsky through the study and analysis of a new document. **Methods.** In the process of preparation of the publication were used general scientific (analysis, synthesis, comparative, classification, systematization) and historical (problem-chronological) methods. **The scientific novelty** is due to the introduction into scientific circulation of a newly discovered document – the act of Fyodor Ernst, drawn up on July 10, 1927, immediately after the opening of the grave of Hetman Cyril Razumovsky. The document is stored in the Central State Archives of Higher Authorities and Governments of Ukraine (Kyiv).

Conclusions. The archival document – the act of Fyodor Ernst dated 10.07.1927 on the opening of the tomb of Kyrylo Razumovsky in the Resurrection Church in Baturyn from the funds of the Central State Archives of Higher Authorities and Governments of Ukraine, Kyiv, was prepared for publication.

Key words: Hetman Kyrylo Rozumovskiy, Baturyn, opening of the crypt, Church of the Resurrection, Poplavskiy, Fedir Ernst.

Дата подання: 2 грудня 2022 р.

Дата затвердження до друку: 25 грудня 2022 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Оксін, Т. Поховання гетьмана Кирила Розумовського в Батурині: введення в науковий обіг акта Федора Ернста від 10 липня 1927 р. *Сіверянський літопис*. 2022. № 5–6. С. 109–112. DOI: .....

Цитування за стандартом APA

Oksin, T. (2022). Pokhovannia hetmana Kyryla Rozumovskoho v Baturyni: vvvedennia v naukovyi obih akta Fedora Ernsta vid 10 lypnia 1927 r. [Burial of Hetman Kyrylo Rozumovskiy in Baturyn: putting into scientific circulation the act of Fedir Ernst of July 10, 1927]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5–6, P. 109–112. DOI: .....